

Wnioski z rankingu

Analizując szczegółowo wybrane zależności i zjawiska, tak jak w latach poprzednich również i teraz naszą uwagę skoncentrujemy na trzech problemach:

1. Efektywności finansowej,
2. Sytuacji (kondycji) finansowej,
3. Zależności ekonomiki uczestników rankingu od subsydiów.

EFEKTYWNOŚĆ FINANSOWA

Zaprezentowana dalej analiza ma charakter tradycyjnego ujęcia mikroekonomicznego, a więc nie zajmujemy się kwestiami oddziaływania gospodarstw na środowisko przyrodnicze (dodatnie i ujemne efekty zewnętrzne) oraz dostarczaniem przez nie różnych korzyści dla społeczeństwa i całego rolnictwa (dobra publiczne). W szczególności pominięto w analizie tworzenie postępu biologicznego przez spółki ANR oraz piętnaście innych gospodarstw, które zadeklarowały, że również prowadzą prace hodowlane. Warto na wstępie również zauważyć, że w rankingu nie uczestniczyły tylko dwie spółki „końskie” ANR, tj. Stadnina Koni Liski oraz druga, która nie zgodziła się na ujawnienie nazwy. W przypadku pozostałych gospodarstw, nie będących spółkami ANR, zdecydowanie częściej w rankingu uczestniczą gospodarstwa dobre i bardzo dobre. Z tych to właśnie powodów bardzo ostrożnie trzeba interpretować wartości średnie wskaźników i mierników dla poszczególnych form prawno-organizacyjnych gospodarstw.

W tabeli 1 przedstawiono cztery kluczowe wskaźniki z zakresu efektywności finansowej dla trzech typów ukierunkowania produkcji rolniczej oraz dla gospodarstw rybackich. Zestawienie to bazuje na danych z roku 2011. Spośród tych czterech wskaźników w dwóch przypadkach (rentowność działalności gospodarczej i indeks tworzenia wartości) najlepszą pozycję uzyskały gospodarstwa nastawione na produkcję roślinną. Jednak z drugiej strony to właśnie u nich najgorzej wypadła rentowność sprzedaży, a więc rezultat wypracowany w obszarze transakcji czysto rynkowych (przed ujęciem jakichkolwiek dopłat i dotacji). Dodajmy, że obiekty polowe posiadały

najlepsze grunty. Całkiem dobrze radziły sobie natomiast gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji zwierzęcej, gdzie obydwa ww. wskaźniki rentowności były dodatnie. W przypadku samej zaś tylko rentowności sprzedaży bezkonkurencyjni byli rybacy, którzy najmniej korzystali z subsydiów. Rybacy ustępowali jednak pozostałym gospodarstwom pod względem pomnażania wartości właścicielskiej, chociaż i u nich sytuacja pod tym względem wyglądała korzystnie (indeks tworzenia wartości przekraczał jeden).

W tabeli 2 zaprezentowano zmiany w efektywności finansowej w trzech kierunkach produkcji czysto rolniczej w latach 2010-2011 dla gospodarstw uczestniczących w tym dwuleciu w rankingach. Zauważamy, po pierwsze, że z wyjątkiem wskaźnika wartości dodanej trzy pozostałe wskaźniki w zasadzie wszędzie się poprawiły. Po drugie, w tym porównaniu to gospodarstwa mieszane wypadły najlepiej. Gospodarstwa roślinne uzyskiwały najwyższą pozycję tylko pod względem

wskaźnika wartości dodanej, natomiast zwierzęce wciąż były bezkonkurencyjne, jeśli chodzi o rentowność sprzedaży.

Wpływ formy organizacyjno-prawnej gospodarstwa na jego efektywność finansową w latach 2010-2011 przedstawia się w tabeli 3. Chodzi tu znów o te same obiekty uczestniczące w obydwu rankingach z podanego dwulecia, czyli o panel. Generalnie w tym porównaniu najlepiej wyglądają gospodarstwa zakupione, a więc te, w których proces sprywatyzowania ziemi był najdalej posunięty. Warto jednak mocno podkreślić, że dzierżawcy niewiele im ustępowali, a wartość właścicielską pomnażali nawet najszybciej spośród wszystkich czterech typów. Należy również odnotować, że tylko gospodarstwa zakupione i dzierżawcy w roku 2011 uzyskali dodatnią rentowność sprzedaży, a więc teoretycznie mogliby sobie poradzić bez dopłat bezpośrednich i pozostałej pomocy budżetowej. W analizowanym dwuleciu prawie wszyscy uczestnicy rankingów poprawili swoją rentowność sprzedaży i działalności gospodarczej oraz indeks tworzenia wartości. Natomiast tworzenie wartości dodanej, a więc pożytków dla wszystkich podmiotów zainteresowanych wynikami gospodarstw, wykazywało bardzo różnokierunkowe tenden-

Tabela 1
Efektywność finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w 2011 roku

Kierunek produkcji	Wskaźniki:						Liczba przedsiębiorstw
	rentowności sprzedaży [%]	rentowności działalności gospodarczej [%]	indeks tworzenia wartości [ln]	wartości dodanej [%]	bonitacji gleby [ln]	ha UR/ przedsiębiorstwo	
• roślinny	-2,43	13,37	1,96	44,29	1,13	884	183
• zwierzęcy	0,66	10,01	1,82	36,29	0,93	1414	46
• mieszany	-1,11	13,34	1,94	43,35	1,11	1157	89
• rybacki	1,32	4,64	1,48	30,98	-	-	17

Oznaczenia: ln – liczba niemianowana.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2
Efektywność finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w latach 2010-2011 (te same gospodarstwa – panel)

Kierunek produkcji	Lata	Wskaźniki:			
		rentowność sprzedaży [%]	rentowność działalności gospodarczej [%]	indeks tworzenia wartości [ln]	wartości dodanej [%]
• roślinny	2011	-2,26	13,31	1,92	44,79
	2010	-4,85	11,23	1,66	43,33
• zwierzęcy	2011	1,44	10,21	1,87	35,74
	2010	-0,80	10,48	1,63	40,63
• mieszany	2011	-0,53	13,73	2,03	43,59
	2010	-6,77	8,80	1,23	40,88

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

cje. W sumie jednak pod względem tej społecznej miary efektywności najlepiej sytuowały się jednoosobowe spółki ANR.

SYTUACJA FINANSOWA

W 2011 roku najlepszą sytuacją w zakresie płynności i zdolności generowania gotówki operacyjnej legitymowały się gospodarstwa roślinne (tabela 4). Wyraźnie ustępowały im obiekty mieszane (wielostronne) i rybacy. Zdecydowanie najtrudniejsze było jednak położenie gospodarstw nastawionych na produkcję zwierzęcą. W zasadzie wszystkie gospodarstwa miały zadowalający poziom wypracowanej nadwyżki finansowej w stosunku do zobowiązań bilansowych na koniec 2011 roku, chociaż u części rybaków możliwe były napięcia w tej dziedzinie, gdyż w prawie w 38% ich aktywa finansowe były jakimś rodzajem długu (najniższy wskaźnik pokrycia aktywów bilansowych kapitałem własnym).

Analizując tylko te same gospodarstwa, które uczestniczyły nieprzerwanie w rankingach za lata 2010 i 2011, zauważamy, że poprawiła się wyłącznie ich zdolność generowania gotówki operacyjnej (tabela 5). To optymistyczny sygnał świadczący o tym, że chroniąc gotówkę gospodarstwa tworzyły sobie rezerwy finansowe, tak potrzebne w trudnych czasach. Koresponduje z tym logicznie także wzrost finansowania majątku kapitałem własnym w obiektach zwierzęcych i mieszanych. Płynność bieżąca natomiast i pokrycie zobowiązań nadwyżką finansową w rozpatrywanym dwuleciu podlegały różnokierunkowym zmianom, ale ogólnie kształtowały się na bezpiecznym poziomie.

Porównanie sytuacji finansowej w latach 2010-2011 wśród tych samych uczestników rankingów, uporządkowane według formy prawnowłasnościowej, zawiera tabela 6. W tym momencie pojawia się jednak szerszy problem, a mianowicie istota i uwarunkowania strategii finansowych. Przez strategię ww. można rozumieć specyficzne, bardzo zindywidualizowane, wręcz unikatowe, połączenie w dowolnym przedsiębiorstwie długoterminowych decyzji finansowych (dotyczących pasywów bilansu), inwestycyjnych (odnoszących się do aktywów bilansu) i związanych z podziałem zysku netto oraz wypłatą dywidend. Wybór konkretnej strategii finansowej zależy od wielu czynników zlokalizowanych w samym przedsiębiorstwie oraz w jego otoczeniu.

Tabela 3
Efektywność finansowa wg form prawno-organizacyjnych w latach 2010-2011
(te same gospodarstwa – panel)

Forma gospodarstwa	Lata	Wskaźniki:			
		rentowność sprzedaży [%]	rentowność działalności gospodarczej [%]	indeks tworzenia wartości [ln]	wartości dodanej [%]
• zakupione	2011	4,96	14,73	2,41	30,54
	2010	2,52	12,56	2,09	29,90
• dzierzawy	2011	2,61	14,71	2,82	40,48
	2010	-0,56	13,59	2,35	42,59
• JSA	2011	-4,95	8,93	1,26	44,72
	2010	-7,22	6,56	0,87	42,62
• RSP	2011	-2,42	8,29	1,66	34,71
	2010	-8,52	4,66	0,87	34,13

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

Tabela 4
Sytuacja finansowa wg ukierunkowania produkcyjnego działalności rolniczej przedsiębiorstw w 2011 r.

Kierunek produkcji	Wskaźniki:					Liczba przedsiębiorstw
	generowania gotówki operacyjnej [%]	pokrycia aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	płynności szybkiej [ln]	pokrycia zobowiązań nadwyżką finansową [ln]	
• roślinny	20,31	72,54	4,04	2,20	0,52	183
• zwierzęcy	18,83	70,86	2,22	0,88	0,41	46
• mieszany	20,27	74,62	3,09	1,63	0,56	89
• rybaki	8,36	62,14	2,75	2,00	0,30	17

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

Tabela 5
Sytuacja finansowa wg ukierunkowania produkcji rolniczej w latach 2010-2011
(te same gospodarstwa – panel)

Kierunek produkcji	Lata	Wskaźniki:			
		generowania gotówki operacyjnej [%]	pokrycia aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	pokrycia zobowiązań nadwyżką fin. [ln]
• roślinny	2011	20,24	73,55	4,04	2,17
	2010	18,70	75,72	4,04	2,29
• zwierzęcy	2011	19,07	70,80	2,24	0,89
	2010	17,89	69,22	2,30	0,91
• mieszany	2011	20,70	75,35	3,26	1,74
	2010	16,64	74,63	3,12	1,68

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

W naszym rankingu duże znaczenie odgrywa na pewno zestaw celów realizowanych przez poszczególne formy gospodarstw. Z jednej strony mamy w nim przecież obiekty o wybitnie komercyjnym nastawieniu (dzierzawy i gospodarstwa zakupione), a na drugim biegunie spółki ANR i częściowo RSP, gdzie zestaw realizowanych celów jest znacznie szerszy, obejmujący wymiar ekonomiczno-finansowy i społeczny oraz dostarczanie pozytywnych efektów zewnętrznych i dóbr publicznych jako wyraz

ochrony kapitału przyrodniczego (naturalnego) w spółkach ANR i spółności społecznej na poziomie lokalnym (RSP).

Generalnie nie ma lepszych lub gorszych z definicji strategii finansowych. Wprawdzie w literaturze z zakresu finansów przedsiębiorstwa wyróżnia się trzy tzw. czyste strategie: 1) zachowawczą/konserwatywną (poleganie głównie na funduszach własnych, preferowanie płynności i stabilności); 2) umiarkowaną/dopasowania (mniejszy stopień samofinansowania aktywów oraz wzrost znaczenia

rentowności); 3) agresywną/dynamiczną (jeszcze niższy stopień samofinansowania oraz wyraźne preferencje dla wysokiej rentowności), ale nie należy traktować tego podziału w sposób mechaniczny, szczególnie gdy nie zna się całokształtu uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych ich zaprojektowania i stosowania. W praktyce wiele rzeczywistych strategii ma w związku z tym charakter mieszany. Każda z ww. strategii czystych może być jednakże skuteczna, jeśli w długim okresie będzie poprawiała się w gospodarstwie wartość kapitału zainwestowanego, o czym m.in. informuje nasz indeks tworzenia wartości, i przyrastać będzie wartość dodatkowa, co pokazuje m.in. wskaźnik wartości dodanej w rankingu.

Wracając teraz do liczb zestawionych w tabeli 6, które powinny być analizowane łącznie z wcześniej omówionymi wskaźnikami efektywności finansowej, można stwierdzić, że w zbiorowości ran-

kingowej nastąpiło radykalne zmniejszenie zróżnicowania wcześniej wyróżnionych czystych strategii finansowych w stosunku do pierwszych edycji „Rankingu 300”. Cały czas pamiętając, że nie ma strategii lepszych lub gorszych, można jednak stwierdzić, że spółki ANR raczej częściej stosowały strategie zachowawcze i umiarkowane, natomiast dzierżawcy przeważnie wybierali strategie agresywne. Bez wątplenia strategia spółek wydaje się lepiej dostosowana do trudnych czasów, gdy „gotówka jest królem”. Spółki te, chociażby z racji odpowiedzialności za powierzony im majątek SP, muszą przecież dużą uwagę przywiązywać również do zachowania odpowiedniej płynności i równowagi finansowej. Natomiast dzierżawcy prawdopodobnie często z konieczności muszą stosować strategie agresywne, by wygospodarować m.in. fundusze na wykup majątku. Bezsprzecznie jako zjawisko pozytywne trzeba uznać, że wszys-

kie cztery formy gospodarstw w 2011 r. nie wykazywały w ujęciu wartości średnich żadnych poważniejszych zagrożeń finansowych.

ZALEŻNOŚĆ OD SUBSYDIÓW

Problem powyższy omawiamy oddzielnie z kilku powodów. Po pierwsze, dopłaty bezpośrednie i pozostałe wsparcie budżetowe mogą jednak mieć pewien wpływ na aktualną produkcję rolniczą, ceny rolne i nakłady. Przy bliższym spojrzeniu okazuje się ponadto, że subsydia zmieniają nastawienie rolników wobec ryzyka, głównie z racji pojawienia się efektu majątkowego i ubezpieczeniowego. Dostosowania w gospodarstwach muszą niejako wyprzedzać przyszły charakter i poziom wsparcia. Subsytoria łagodzą też ograniczenia finansowe i kredytowe, mogą zachęcać także do pozostawania w rolnictwie, co prowadzi do hamowania w nim przemian strukturalnych. Trzeba mieć też świadomość, że subsydia odkładają się w wartości ziemi i innych aktywów, co ogólnie określa się jako ich kapitalizację. Ma to pewne odzwierciedlenie m.in. w naszym indeksie tworzenia wartości. Ten wielostronny, wielokanałowy wpływ dopłat i dotacji na funkcjonowanie, ekonomikę i finanse gospodarstw rolniczych nie jest jeszcze do końca rozpoznany. Po drugie, już obecnie nasze rolnictwo jest znacząco uzależnione od unijnej i krajowej pomocy budżetowej. Skutki tego są pozytywne, ale i negatywne. Te ostatnie szczególnie dotyczą kwestii osłabiania jednak motywacji do stałego poprawiania efektywności i produktywności. Po trzecie, negocjacje nt. nowego budżetu UE są bardzo trudne, a ich ostateczny wynik jest mocno niepewny. Nie da się wykluczyć, że przyszłe wsparcie polskiego rolnictwa może nawet realnie nieco zmaleć. Przewidywane natomiast obowiązkowe wprowadzenie ograniczeń administracyjnych w subsydiowaniu większych gospodarstw postawi je przed problemem wdrożenia dostatecznie głębokich dostosowań, by nadal mogły one zachować konkurencyjność.

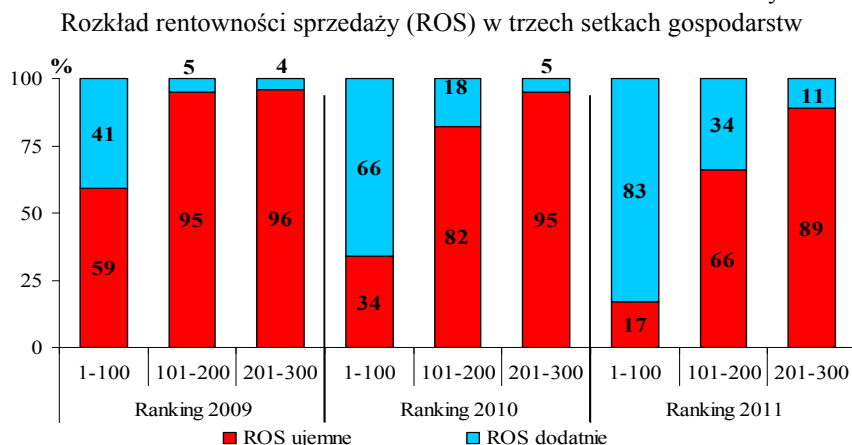
Na rysunku 1 przedstawiono kształtowanie się wskaźnika rentowności sprzedaży w trzech setkach rankingów za lata 2009-2011. Ogólny wniosek jest nadzwyczaj optymistyczny: w roku 2011 zdecydowanie wzrosła liczba gospodarstw z dodatnią rentownością sprzedaży, a więc teoretycznie mogłyby one nawet poradzić sobie bez wsparcia budżetowego.

Tabela 6
Sytuacja finansowa wg form prawno-organizacyjnych w latach 2010-2011
(te same gospodarstwa – panel)

Forma gospodarstwa	Lata	Wskaźniki:			
		generowania gotówki operacyjnej [%]	pokrycia aktywów kapitałem własnym [%]	płynności bieżącej [ln]	pokrycia zobowiązań nadwyżką fin. [ln]
• zakupione	2011	18,83	71,33	3,58	1,80
	2010	17,80	72,64	3,62	1,81
• dzierżawy	2011	23,10	64,08	2,30	1,03
	2010	20,46	62,57	2,25	1,00
• JSA	2011	16,39	84,64	4,19	2,26
	2010	14,99	84,15	4,07	2,26
• RSP	2011	14,08	67,07	3,04	1,77
	2010	11,08	67,50	2,90	1,73

Źródło i oznaczenia: jak w tabeli 1.

Rysunek 1

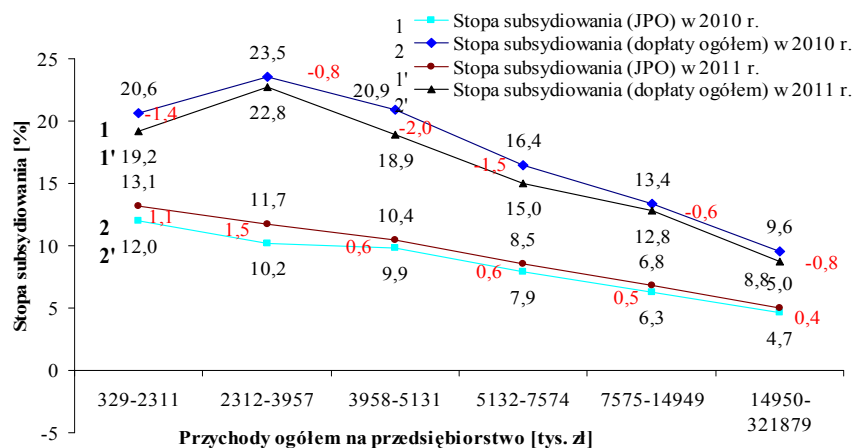
Źródło: opracowanie własne.

Z kolei na rysunku 2 zaprezentowano dwie stopy subsydiowania: pierwszą, powstałą przez podzielenie jednolitej płatności obszarowej (JPO) przez przychody ogółem oraz drugą, gdzie całe wsparcie budżetowe podzielono przez powyższe przychody. Sytuacja nie jest jednoznaczna, gdyż stopa wyliczona na bazie JPO wzrosła, a ogólna stopa zmalała. Tak jak w latach poprzednich, stopy te w ostatnim rankingu również malały wraz ze wzrostem wartości przychodów ogółem na gospodarstwo. Zależność ta bezdyskusyjnie wynika z istniejących już obecnie górnych limitów udzielania pomocy budżetowej w rolnictwie. Oczywiście na to nakładają się jeszcze różnice w składzie i liczbie gospodarstw, aczkolwiek mniejsze niż w latach poprzednich, gdyż teraz operujemy tymi samymi gospodarstwami uczestniczącymi w rankingach za lata 2010-2011, a więc ich panelem. Z pewnością jakieś znaczenie dla kształtowania się ww. stóp subsydiowania miały też różnice w strukturze produkcji, stosowanych technologiach i intensywności oraz formach wdrażania postępu technicznego czy powiązania z rynkiem, typy kanałów sprzedaży oraz uzyskiwane ceny zbytu.

Informacje zestawione w tabeli 7 pokazują wyraźnie, że jednym ze źródeł wysokiej efektywności i pozycji finansowej gospodarstw nastawionych na produkcję roślinną było relatywnie najwyższe ich subsydiowanie w 2011 roku. To zrozumiałe w kontekście zdominowania wsparcia budżetowego przez jednolitą płatność obszarową. Na drugim biegunie w obiektach czysto rolniczych znajdowały się w tym samym roku natomiast gospodarstwa ukierunkowane na produkcję zwierzęcą, gdzie udział subsydiów w przychodach ogółem był niższy o 36 do prawie 43% w porównaniu do jednostek zajmujących się uprawami polowymi. Warto jednakże zauważyć, że w roku 2010 najsilniej były subsydiowane przedsiębiorstwa o profilu mieszanym. Trzeba zatem trochę poczekać, by ustalić, czy taka zmiana „lidera” w ostatnim rankingu jest zjawiskiem trwałym. Na tle przedsiębiorstw rolniczych wsparcie budżetowe rybaków wypada z kolei jako zupełnie już symboliczne, chociaż szybko rosnące (w tempie 2,5-krotnym w latach 2010-2011).

Jak wynika z tabeli 8, w istocie niewielkie są różnice udziału dopłat i dotacji w przychodach ogółem w gospodarstwach uporządkowanych według ich

Rysunek 2
Zależność między jednostkowymi przychodami ogółem a stopą subsydiowania w latach 2010-2011 (dane panelowe)

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 7
Udział dopłat budżetowych w strukturze przychodów ogółem w zależności od ukierunkowania produkcji w latach 2010-2011

Kierunek produkcji	Udział jednolitej płatności obszarowej(%)		Dopłaty i płatności łącznie (%)	
	2010	2011	2010	2011
• roślinny	7,01	8,69	14,39	15,17
• zwierzęcy	4,48	5,01	9,08	8,72
• mieszany	7,77	7,37	16,53	13,64
• rybacki	-	-	1,26	3,25

Źródło: obliczenia własne.

Tabela 8
Udział dopłat budżetowych w strukturze przychodów ogółem w zależności od formy prawno-organizacyjnej w latach 2010-2011

Forma:	Udział jednolitej płatności obszarowej(%)		Dopłaty i płatności łącznie (%)	
	2010	2011	2010	2011
• zakupione	5,05	5,51	11,03	10,32
• dzierżawy	5,36	6,85	10,83	11,84
• JSA	6,03	6,79	12,47	12,10
• RSP	5,83	6,59	12,27	11,70

Źródło: obliczenia własne.

formy prawno-organizacyjnej. Mimo wszystko warto jednak systematycznie monitorować i badać wpływ subsydiów na ekonomikę, organizację i funkcjonowanie gospodarstw wielkotowarowych, gdyż kształt nowej perspektywy budżetowej UE na lata 2014-2020 wciąż nie jest rozstrzygnięty, a budżet krajowy w bieżącej dekadzie nie będzie w stanie silnie wesprzeć nasze rolnictwo. Powyższe analizy mają zatem walor ostrzegawczy i zachęcający zarazem wszystkich przedsię-

biorców rolnych do stałego poprawiania wyników finansowych osiąganych w pierwszym rzędzie w sferze operacji czysto rynkowych. Naszym zdaniem to najlepsza strategia skutecznego konkurencyjności, przetrwania, wzrostu i rozwoju w rolnictwie.

mgr Adam Kagan
prof. dr hab. Jacek Kulawik
Instytut Ekonomiki Rolnictwa
i Gospodarki Żywnościowej - PIB